

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԳ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՊԱՇՏՈՆԵՒՅ ՈՒՂՂՈՒԱԾ

(Շարունակութիւն, տես 12 թիւ 1872.)

Ե.

ՀԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Անուրանալի է, որ երբ մարդ բարոյականի ուղիղ ճանապարհէն կը շեղի հարկաւ ամեն տեսակ մոլութեան և մոլորութեան կը մատնուի. ուստի զարմանք չէ երբ և կեղեցւոյ պաշտօնէից վերայ ՀԱՐՏՈՒԹԻՒՆ, ամբարտաւանութիւն և գոռոզութիւն կը տեսնուի: Վանգի հերիք է որ նոքա իրենց բուն կոչումէն մագի չափ շեղին, ալ այնուհետեւ ամեն չարիք կը յուսացուի. ուր մնաց որ այսքան հեռացած են: Աւելի ցաւալին և վտանգաւորն այն է, որ չը հեռանալ կը կեղծեն ու իրենց բուն գործերը կը պատրուակեն սխալն ուղիղ և չարն իբր բարի կը համբաւեն: Սակայն որչափ խոտորնակ միջոցներով արգարանալ ձգնին, այնչափ ալ արդարութենէ պիտի հեռանան. որչափ սխալնին ուղղելու համար ետ չի դառնալով՝ նորանոր կամահաճ հընարքներ ստեղծեն. այնչափ ալ պիտի սխալին. ինչպէս ահա ՀԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ալ իրենց ուրիշ պակասութիւննին գոցելու համար դիւային հնարք մի եւ դժոխային քող մի է. և երբ այս ալ խալտառակուի, զայն մոռցնելու համար կեղծաւորութեան և երեսարաշտութեան կը դիմեն, և այսպէսով շարունակ մոլութենէ ՚ի մոլութիւն կը թաւալին, ուրիշ ազատելու ուրիշ ճար չի կայ, բայց միայն խոնարհութեամբ իւր անձը ճաննալ, խրատուց և յանդիմանութեանց անսալ և պաշտօնի պարտաւորութիւններն ուստ.

նիլ ու գործադրել ճշգրութեամբ և անխափան:

Հարատութիւնը սաղայեւական կիրք մի է, որուն գերի եղողը ծաղր ու ծանակ է ամեն մտացիներու, որչափ խրոխտայ այլոց վերայ, որչափ զայլ մերժէ և արհամարհէ, այնչափ ալ ուրիշն ծաղրը կը շարժէ իւր վերայ և այլոց արհամարհանաց կենթարկի. ինքըն որչափ ուրիշ իրմէ աւելի արժանաւորներուն անձին, խօսքին, գործքին և արդեանց չը հաւանի ու բանի տեղ չը դնէ, այլք եւս զնա ինքն կը նախատեն, կայսլանեն և զգուանօք կատեն, որ և արժանի իսկ է ատելութեան, քանզի հպարտը թշնամի է և ատելի Նոտուծոյ:

Հարտին բնութեան և ընթացքին նայելով պէտք էր նա հեռանար, առանձնանար և մարդկային ընկերակա նութենէ դուրս ասլէր. քանզի նա կ'ատէ ինչ որ իրմէ դուրս է. տիեզերաց մէջ ինքն է միայն արժանաւոր, գիտուն, բարի, արդար և սուրբ. ուստի հարկ էր որ փախէր և միայնիկ ինքն իւր վերայ զմայլած՝ ասլէր առանձին և գարծէր ու մեռնէր առանձին: Ինչո՞ւ ուրեմն հպարտը տակաւին կը զիջանի մարդկան մէջ մնալ. վասն զի փառասէր է. և գովեստի ու փառաւորութեան կը ցանկայ, և աշխարհի մէջ չեն պակսիր անմիտ կեղծաւորներ. որ հպարտին վերայ զարմանան, զմայլին և զայն աստուածապէս գովեն ու փառաւորեն, և հպարտին հաճելի ու խիստ հեշտայի է կեղծաւոր չըթուենքերէ դուրս ծխած նեխեալ գրուատեաց խունկը, որ որչափ մահառիթ է իրեն, այնչափ ալ սիրով, յօժարութեամբ և բուռն բերմամբ կը մզուի դէպ յայն ինչպէս թիթեռնի կը ճրագին. . . :

Ինչ որ արդէն խաղաղարութեան հա

մար ըսինք, նոյնը վերստին չի կրկնելու համար կրսեմք, որ հպարտը խռովալ յոյզ ալ կը լինի. քանզի կ'ատէ և կար համարհէ ամեն բան, չի հաւանիր ոչ մարդու և ոչ նոցա գործոց, որով զայլ ըրոյթ, յուզումն և խռովութիւն կը գրգռէ: Այս իրական առաքինութիւն և բարձր արժանաւորութիւն չունե նալուն համար սնապարծութեան հող մով կուռի և կը փքանայ, և այսպիսեօջ առանց արժանաւորութեան վարկ ու համբաւ ստանալ կը ձգնի: Այսց ինչ լաւ տնօրինած է բնութեան Արարիչը, որ հպարտը միշտ իւր բարձրութենէն անկանելով կը ցածնայ և կը խորտակի, և այս իւր արդար պատուհասն է, ինչպէս արդէն ըսինք աւտուածային օրինաց դէմ մեղանշելուն պատիժն իր մէջն է:

Ինչպէս ամեն մոլութիւն նոյնպէս և հպարտութիւնը բնական ու բարոյական օրէնքէ դուրս է: Հպարտութիւնը այնքան չար ու գայթակղելի մոլութիւն մի է, զոր կրող եկեղեցւոյ պաշտօնեայն բարոյստղէս պաշտօնէ դադարած կը համարուի, և երանի թէ իրապէս ալ դադարած լինէր: Վանգի հպարտութիւնը Սաղայէլի յատկութիւնն է, իսկ խոնարհութիւնը Վրիստոսի. արդ ինչ կարելի է Վրիստոսի աշակերտ լինիլ և միանգամայն Սաղայէլի բնութիւն ունենալ. ուրեմն յայտնի է որ գոռոզ և հպարտ պաշտօնեայն Վրիստոսի աշակերտ ըլլալէ ինքնին դադարած է. ալ ոչ խօսքը, ոչ արտաքին ձեւը և ոչ մարդեւորդաց ծափահարութիւնը չեն կարող զայն ճշմարիտ պաշտօնէի կարգն անցընել. ուստի լաւ է որ իսպառ դադարի:

Չը գիտեմ, թէ ինչո՞ւ Աւետարանի աշակերտքս այսչափ հեռացած եմք աւետարանի շաղկէն, որ դէպ ՚ի կեանք կառաջնորդէ: Սէր Տէրը և վարդա-

պետը հեզութեան ու խոնարհութեան ճամբով եկաւ և զմեզ նոյն ճանապարհին մէջ դրաւ. մեք նորա խօսքերն ու գործոց օրինակները փոխանակ մեր անձին վերայ կրելու, զանոնք ծեսերու և արարողութեանց փոխելով միայն ՚ի տես կը կատարեմք և արդարութիւն կը համարեմք, ինչպէս հին Փարիսեցիները: Աորա Խօսքը մեր վարքով թաղաւորեցնելու տեղ, կանարգեմք զայն և կրստեղծեմք այնպիսի կամահաճ բաներ, որովք կը տանջուիմք հոգւով և մարմնով:

Յիսուս Վրիստոս մեր անձին հանգրստութիւնը հեզութեան ու խոնարհութեան մէջ ցոյց տուաւ. «Սովորեցէք ինձմէ, բաւ, հեզութիւն ու խոնարհութիւն, որպէս զի ձեր անձին հանգստութիւնը գանէք»: Իսկ մեք ընդ հակառակն, չը գիտեմ ինչո՞ համար կը հպարտանամք և մեր կրից դերի կը լինիմք. հանգստանալու համար կը գոռոզանամք և չարաչար տանջանաց կը մատնուինք: Վարձրանալու սանդուխ՝ խոնարհութիւնն ու առաքինութիւնը ցոյց տուաւ Յիսուս, իսկ մեք կուզեմք հպարտութեամբ և մոլութեամբ բարձրանալ. և սակայն միշտ կը խոնարհիմք կը ցածնամք եւ կանարգուիմք. Յիսուս ըսած է, «Ինձը խոնարհեցնողը պիտի բարձրանայ, եւ բարձրացնողը պիտի խոնարհի»: այլ մեք կարծես սորա ճշմարտութեան վերայ տարակուսած, կուզեմք փորձել, և սակայն ամեն ժամանակ մեր փորձերովն իսկ ճշմարտութիւնն ըստուգած եմք ու տակաւին չեմք համոզուած թէ երկնաւոր Վարդապետին ամեն ըսածները յաւիտենական ճշմարտութիւններ են. «Լրկինք և երկիր կարող են անցնիլ, բայց նորա խօսքերը նշանախեց մի անգամ չէ կարելի անցնիլ: Աս ըսած է թէ. «Աս

հեղեղուն ու խոնարհներուն մէջ կը բնակիմա իսկ մէք ամբարտաւանութիւն զայն մեզմէ կը հեռացնեմք, ու մենք ալ իրմէ կը հեռանամք. ինչպէս իմաւ տունն ալ կըսէ թէ «Ամբարտաւանութեան սկիզբը Տիրոջմէն հեռանալն է, որովհետեւ նորա սիրտը Արարչէն խտարեցաւ» :

Այլ սակայն ինչ հարկ կայ հարաւառութեան անարդ ու զրուելի բըպը ցոյց տալու համար աստ և անդ վիոյ ութիւններու դիմել, ամենէն լաւագոյն վրայութիւնը և աւելի հաստատուն փաստը ներկայ օրինակն է. ես մէկը նկարագրեմ, դուք ձեր շուրջը հազարաւորը կրնաք տեսնել :

Այդեղէք սա ամբարտաւան մարդոյն վերայ, որ սմբալով, խրոխտալով և գլուխը վեր ցցած երկու կողմին վրայ ճոճալով կը քայլէ, կեղծաւորներէ շրջապատեալ չորսկողմը արհամարհակ մն նայուածքներ կը նետէ. քովին ներուն կակնարկէ որ գան թեւերուն տակ մտնեն, առանց հարկի, միայն թէ փառաւոր երեւի և ուշադրութիւն գրաւէ : Հազիւ ուրեմն կը զիջանի թըշուա : Ի մը հետ խօսելու, և այն զայրութիւն, խրոխտանօք և լի անարգութեամբ : Տեսէք, սա մի կողմէն կարեկցութեան և միւս կողմէն զրուանաց արժանի տեսարանը. թշուառը հպարտին ոտքն ինկած կողիողագին և արտասուալի աչք գէպ անոր կը նայի, նորա քարացեալ սիրտն ողբելու եւ թերեւս աչքերէն ու երեսէն գուշակելու նորա ներքին զգացմունքը եւ հոգւոյն հանգամանքը, և անտի հետեւ ցննելու իւր խնդրոյն վախճանը : Այդ ամբարտաւանին դաժան աչքերը անորը դահձի մը աչքերուն կը նմանին, կաողած վագեր նման յոնկ ծայրերն իրար միացել և աչաց կոտրուուն վերայ են ինկեր, աչքերը խոժոռ ու

անդադար շարժուն, դէմքը դաժան ու կնճռոտ, բայց կերեւի թէ գոհ է այս տեսարանէն, քանզի անձամբ շարժումն չընէր թշուառը մերժելու եւ կամ պատժելու, կերեւի թէ հաճոյք կը զգայնորայն աստիճան խոնարհելէն, կը հեշտանայ նորա համբոյրներէն, որ անդադար ոտքերուն կը մատուցանէ, և կերեւի թէ կը փառաւորի զայն ու տիցն առջեւ տարածեալ տեսնելէն, ներքնապէս կը զմայլի այս ամենուն վերայ և դիւային ուրախութեամբ կը բերկրի, այլ թշուառին խնդիրը ոչ կը լսէ և ոչ կը կատարէ : Սակայն աւանդ որ չը լսեր նաեւ այն բեկեալ սրտէն դէպ յերկինս բարձրացող հառաչանաց ձայնն ու, որ անպաճառ կը սլանայ բարձրելոյն գլխութեան աթոռին տուջեւ և կը փութացնէ հատուցումը :

Հիմա Ձեզ կը հարցնեմ Հարք իմ, ամբարտաւանին այս երեւոյթին պէս զրուելի, առելի, և սոսկալի ինչ կայ. հասարակութէ կեկեղեցական մի լինի այս, որ աստիճան անարգանք է իրեն և անպատուութիւն իւր պաշտօնին : Այս արանգս խորել կուղեմ, և չեմ ուզեր հաւատալ, որ եկեղեցւոյ պաշտօնէից մէջ այս աստիճան դիւական ամբարտաւանութիւն կը գտնուի. բայց ինչ ալ որ լինի, նորա գոյութիւնը նոյն արդիւնքն ունի, ուստի բուն իսկ հը պարտութեան գոյութեանէն խորշելու է, չը թողլով, որ մեր սրտին մէջ մուտ գտնէ :

Եկեղեցւոյ պաշտօնեայն եթէ կուղէ այսպիսի ապօրինի և մոլեկան վարքով վարել իւր սրբազան պաշտօնը և սքանչելի երեւիլ, խիստ կը սխալի. մանաւանդ որ աւելի ատելի հրեշ մի է այն կրօնաւորը, որուն արտաքին փառքէն, խրոխտանքէն և բռնութեանէն կը սոսկայ ժողովուրդը, և փոխանակ աներկմիտ վտառհոլութեամբ մն

տենդու- և իւր կարօտութեանց մէջ լի երկնային սիրով և անկեղծ համարձակութեամբ անոր ներկայանալու, կը դողայ, ետ կը քաշուի, նորէն յառաջ կը մղուի, երկիւղեւ և սարսափմամբ, հաղար անգամ ձեռքը կը համբուրէ կամ ոտքը կանկանի: Այս ոչ եկեղեցականութիւն է և ոչ ժողովրդականութիւն. այս արտաքոյ է մարդկութեան եղբայրական պայմանին. և օտար. եկեղեցւոյ պաշտօնէին ու ժողովրդեան մէջ եղած սուրբ առնչակցութեան օրէնքին, որ է օրէնք հայրական և որդիական սիրոյ, օրէնք խաղաղութեան, բարութեան, գթութեան, խոնարհութեան և հեղձութեան, այս օրէնքէն և այս սկզբունքէն դուրս կրօնաւորութիւն չի կայ. այս պայմաններէն դուրս եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը աննշան, կրօնաւորութիւնը աննպատակ և ժողովուրդը ղեղեւալ և անուղղայ կը լինի: Այժմէ կողմէնք փառք ժառանգել, պէտք է ճշմարիտ փառաց փափաքիմք, որ համեստութեան, խոնարհութեան եւ չափաւորութեան մէջ է. ճշմարիտ փառքը չի գտնուիր հարստութեան, գոռոզութեան և շքեղազարդ երեւելի հանգերձներով պճնազարդելու մէջ. միմիայն անթերի պարտականարութեամբ կարող է մարդ արժանաւորիկ ճշմարիտ փառաց:

(Շարունակէ:)

ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ԽՆԴԻՐ

Կոստանդնուպօլսոյ մէջ գերեզմանատան խնդիր մը յուզուեցաւ, որոյ ինպատու մեր լուծուիլն կը լսեմք:

Այն խնդրոյն ծագման կետէն մենք գուշակած էմք արդէն, որ այսպէս

պիտի լինի. վասն զի քաջ գիտէինք ինչպէս Վեհափառ Սուլթանի ազգաց կրօնից նկատմամբ ունեցած ազատ սկզբունքն ու արտօնութիւնքն, զորս իրեն հպատակ բովանդակլքրիստոնէայք անխտրապէս կը փայտեն. նոյնպէս Հայուն ջերմեռանդ ոգին, որ գիտէ թէ եկեղեցւոյ և թէ եկեղեցւոյ տաճարացնման նուիրական գերեզմանատան համարձակման ինչ, և մինչեւ իսկ իւր կեանքն չը խնայել:

Ուստի մեզ ուրիշ բան չը մնար, բայց եթէ աղօթել մեր Վեհափառ Սուլթանի կենաց երկարութեան համար, և շնորհակալութիւն մատուցանել Կոստանդնուպօլսոյ Ս. Պատրիարքին, Վարչութեան և ամեն անոնց, որոնք սոյն գործոյն բարւոյք վերջաւորութեան իրենց խոհմութիւնն ու աշխատութիւնն գործ դրին նա մանաւանդ հասարակ ժողովրդեան, որք ինչպէս ամեն ժամանակ նոյնպէս եւ այս առթիւ իրենց կրօնական ամենաթերմ եռանդն ու սէրն յայտնեցին գործնապէս:

ԱԶԴ

Այս օրերս գաւառներէն դարձեալ սկսան յառանգաւորաց վարժարանի համար յաճախակի ցրիթթօշակ աշակերտացուներ ղրկուիլ, առանց անսալու դպրոցիս ծրագրին և քանիցս անգամ եղած ազգարարութեանց. ուրովք պարզապէս յայտարարած եմք թէ անթօշակ աշակերտ չեմք կարող ընդունել. թօշակաւորներն ալ Յուն վար և Յուլիս ամսոց մէջ միայն կ'ընդունիմք: Վանդի անթօշակ աշակերտաց սահմանեալ թիւը՝ արդէն լրացած է: